

122; R. Pierce, *French Politics and Political Institutions*, New York 1968, s. 16; L. G. Noonan, *France, the Politics of Continuity in Charge*, London 1970, s. 93; J. McManners, *Church and State in France 1870-1914*, London 1972; P. A. Allum, *Italy-Republic Without Government*, London 1973, s. 48-51; J. M. Kelly, *The Irish Constitution*, Dublin 1980, s. 526-542; J. O'neilly — M. Redmond, *Cases and Materials on the Irish Constitution*, London 1980, s. 674-696; G. Pasquino, "Italian Christian Democracy A Party for All Seasons", *Italy in Transition* (ed. P. Langa — S. Tarrow), Franc Cass 1980; *The Supreme Court on Church and State* (ed. R. S. Alley), Oxford 1988; S. H. Bailey v.dgr., *Civil Liberties, Cases and Materials*, London 1991, s. 529-551; D. Hine, *Governing Italy: the Politics Bargained Pluralism*, Oxford 1993; J. Casey, *Constitutional Law in Ireland*, New York, ts., s. 533-574.

ASLAN GÜNDÜZ

2. **Türk Hukukunda.** Osmanlı toplumunda geniş bir hoşgörü ile uygulanan din ve vicdan hürriyetinin Türk pozitif hukukuna yansımaları uzun ve aşamalı bir tarihlî gelişim gösterir. 1876 Kânûn-ı Esâsî'sinde Osmanlı Devleti'nin dininin İslâm olduğunu ifadesi yer almakta (md. 11), İslâm dininin hâmisî ve bütûn Osmanlı tebaasının hükümdarı olan halife-padişahın vazifelerinden biri de "ahkâm-ı şer'iyyeyi icra etme" olarak gösterilmektedir (md. 4, 7), ülkede bilinen bütün din ve mezhep mensuplarına kendi dinî inançlarına göre ibadet etme özgürlüğü tanınmakta, devlete de bu özgürlükleri koruma görevi verilmektedir (bk. md. 11). İlk kânûn-ı esâsî, ikinci anayasa düzenlemesinin yapıldığı 1909'da büyük çapta değişikliğe uğramışsa da yukarıdaki hükümler aynen korunmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yaptığı ilk anayasa olan 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu'nda kamu hürriyetleriyle ve devletin diniyle ilgili bir bölüm bulunmadığı, bu konuda Osmanlı anayasasına atıfla yetinildiği, din ve şeriatın kanun üstü bir değer olarak yerini koruduğu görülür. Ancak saltanatın kaldırılmasıyla birlikte Osmanlı anayasası da geçerliliğini yitirince, 29 Ekim 1923'te yapılan bir değişiklikle 1921 anayasasının 2. maddesine, "Türk Devleti'nin dini dîn-i İslâm'dır" hükmü konulmuştur. Daha sonra 3 Mart 1924'te halifeliliği ilga edilmesi, çıkarılan iki kanunla Şer'iyye ve Evkaf Nezâreti'nin kaldırılması, Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu'nun kabulü ve bu kanunların uygulanmasında takip edilen politikalar laikliğe geçişin ilk adımları olarak dikkat çeker. Gerçi 20 Nisan 1924 tarihli anayasanın 2. maddesinde devletin dininin İslâm olduğu hükmü tekrar edilmiş, 26. madde-

sinde Büyük Millet Meclisi'nin görevleri arasında "ahkâm-ı şer'iyyenin tenfizi" de sayılmışsa da bu dönemde devletin laikleşmesinin belli bir ivme kazandığı, devletin dine bağlılığının mecliste yapılan ant içmelerde dinî ibarelerin yer almasından öte bir uygulama alanı bulmadığı, bu sebeple söz konusu hükümlerin yeni bir devlet ve hukuk anlayışına geçişte kamuoyunu yatıştırma gibi bir görev üstlendiği görülmektedir. Aynı anayasanın 70. maddesinde vicdan (dîn) hürriyeti her Türk'ün en tabii hakkı olarak nitelendirilmiş, 75. maddesinde ise din hürriyetine, "Hiçbir kimse mensup olduğu din, mezhep, tarikat ve felsefî ic-tihadından dolayı muaheze edilemez. Asayiş, âdâb-ı muâşeret-i umûmiyye ve kavânîne mugayir olmamak üzere her türlü âyinler serbesttir" ifadesiyle dar ve sınırlı bir kapsam çizilmeye çalışılmıştır. 1925'te tekke, zâviye ve benzeri kurumların kapatılması, dinî kıyafetlerin yasaklanmasının ardından İsviçre Medenî Kanunu'ndan tercüme ve iktibas edilerek hazırlanan 4 Ekim 1926 tarihli Türk Medenî Kanunu tamamen laik bir dünya görüşünü yansıtmakta, buna paralel olarak din hürriyeti açısından da önemli hükümler taşımaktaydı. Nitekim kanunun, çocuğun dinî terbiyesinin tayinini anne babaya ait bir hak olarak tanımlayan ve reşid kimsenin dilediği dini seçmekte hür olduğunu bildiren 266. maddesi, yürürlükteki anayasanın din ve vicdan hürriyetini düzenleyen 75. maddesine uyum göstermekle birlikte anılan 2 ve 26. maddeleriyle çelişmekteydi. Öte yandan medenî kanunun aile hukuku alanında getirmiş olduğu, dinî hukuka ait eski hüküm ve gelenekleri değiştiren veya kısıtlayan yeni hükümlerinin laik devlet yanlısı politikayı hızlandırdığı, fakat buna karşılık o günkü anayasanın 75. maddesinde ifade edilen din ve vicdan hürriyetini hiç değilse müslümanlar bakımından bir yönüyle kısıtladığı da söylenebilir. Laik devlet ilkesinin giderek güçlenmesi ve Batı tipi devlet modeline geçişte alınan bu mesafeler o günkü anayasanın devlet diniyle ilgili 2 ve 26. maddelerindeki hükmünü tartışılır, hatta anlamsız hale getirmişti. Nitekim bu husus devletin o günkü en yetkili mercii tarafından sonradan, "Kanunun gerek 2 ve gerekse 26. maddelerinde lüzumsuz görünen ve yeni Türk Devleti'nin ve Cumhuriyet rejimimizin çağdaş karakteriyle bağdaşmayan tabirler, inkılâp ve Cumhuriyet'in o zaman için mahzur görmediği tâvizlerdir. Mil-

let, teşkilât-ı esâsiyye kanunumuzdan bu fazlalıkları ilk elverişli zamanda kaldırmalıdır" şeklinde ifade edilmiştir (Gazi M. Kemal, II, 328). Bu işaret üzerine meclis, 10 Nisan 1928'de gerçekleştirdiği anayasa değişikliğiyle 2. maddede yer alan devletin dininin İslâm olduğu hükmünü ve meclise "ahkâm-ı şer'iyyenin tenfizi" görevini yükleyen 26. maddenin anılan ifadesini kaldırmış ve meclisteki ant içme kalıplarında bulunan dinî ibareler çıkarılmıştır. 5 Şubat 1937'de yapılan değişiklikle Cumhuriyet'in temel ilkeleri, bu arada laiklik anayasada yer almaya başlamış (md. 2), 75. madde de kısmen değiştirilerek din hürriyeti, "Hiçbir kimse mensup olduğu felsefî ic-tihat, din veya mezhepten dolayı muaheze edilemez. Asayiş ve umumî muâşeret âdâbına ve kanunlar hükümlerine aykırı bulunmamak üzere her türlü dinî âyinler yapılması serbesttir" şeklinde ifade edilmiştir. Maddenin ifade tarzından din hürriyetiyle bir dine tıpkı felsefî bir görüş ve ekole mensubiyet gibi dışa aksetmeyen mücerret bir inanma hakkı kastedildiği anlaşılmakta, dine mensup olmanın gerektirdiği davranışlardan da sadece ibadetlere belli kayıtlar ve şartlarda izin verildiği görülmektedir. Kanun koyucunun bu kayıtlar ve şartları re'sen belirleme hakkını kendinde görmesi de din hürriyetine ancak devletin müsaade ettiği ölçüde izin verileceğinin değişik bir anlatımıdır. Din hürriyetine sınırlı bir alan tanıyan bu yaklaşımın daha sonraki anayasalarda da titizlikle korunduğu görülür. Öte yandan temel hak ve hürriyetler konusunda, yapılan kanunî düzenlemelerden ve hukukî normlardan ziyade bunların anlaşılıp uygulanması ve yöneticilerin bu konuda takip ettiği politika daha çok önem taşır. Bu sebeple ferdî ve içtimai hayatla ilgili olarak dinî ödevleri yerine getirme, yasaklardan kaçınma, dini öğrenme ve öğretme gibi din hürriyetini tanımayı anlamlı hale getiren hak ve hürriyetler konusunda Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren sürdürülen yasakçı, kısıtlayıcı ve yönlendirici uygulamalar, din ve vicdan hürriyeti açısından çağdaş anlayıştan hayli uzak bir görünüm arzettiği gibi sonraki dönemde din hürriyetinin kavranması ve sınırlarının belirlenmesi çabaları için de kötü bir başlangıç teşkil etmiştir. Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarına ve tek parti dönemine ait bu baskıcı uygulama çok partili siyasî hayata geçişle birlikte kısmî bir yumuşama göstermişse de ana çizgisinden pek ayrılmamıştır.

Birtakım önemli içtimâî ve siyasî olaylar sonrasında ortaya çıkan 1961 anayasasının 2. maddesinde, aralarında din ve vicdan hürriyetinin de bulunduğu insan hakları tanınmakta, "Vicdan ve Din Hürriyeti" başlığını taşıyan 19. maddede ise, "Herkes vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kamu düzenine veya genel ahlâka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dinî âyin ve törenler serbesttir. Kimse ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz" hükmü yer almaktadır. 11. maddenin ilk şeklinde, temel hak ve hürriyetlerin anayasasının söz ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabileceği, fakat özüne dokunulamayacağı benimsenmişken maddede 1971'de yapılan değişiklikte millî güvenlik, kamu düzeni gibi başka gerekçelere dayanan sınırlamalar da kabul edilmiştir. 1982 anayasası da bu konuda aynı üslûp ve sistemi ana hatlarıyla korumaktadır. Ancak "Din ve Vicdan Hürriyeti" başlığını taşıyan 24. maddede ilâve olarak getirdiği din derslerinin mecburi oluşu hükmüyle ve ayrıca ibadet özgürlüğü için genel sınırlama sebepleri (md. 14) dışında özel sınırlama sebeplerine yer vermeyişle dikkat çeker.

1961 ve 1982 anayasalarının din ve vicdan hürriyetini ifade tarzından, vicdan özgürlüğünün daha geniş bir kavram olduğu, din hürriyetinin ise doğrudan dinî inanç ve kanaat hürriyetini, dolaylı olarak da ibadet hürriyetini ihtiva ettiği ve bu hürriyete çok sınırlı bir kapsam çizdiği anlaşılmaktadır. Din ve vicdan hürriyetinin, birçoğuna Türkiye'nin de katıldığı milletlerarası metin ve anlaşmalardaki kapsamı ve mahiyeti ise Türk anayasalarına göre çok daha geniştir. Nitekim 12 Haziran 1776 tarihli Virginia İnsan Hakları Bildirisi'nin 16. maddesi "dinin gereklerini yerine getirme" hakkından söz eder. 10 Aralık 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, din ve vicdan hürriyetinin din ve inanç değiştirme özgürlüğünü, dinini ya da inancını tek başına ya da topluca, açık olarak ya da özel surette öğretim, uygulama, ibadet ve âyinlerle açığa vurma özgürlüğünü de kapsadığını belirtir (md. 18). Türkiye'nin 10 Mart 1954 tarih ve 6366 sayılı kanunla onayladığı 4 Kasım 1950 tarihli İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Kuru-

maya Dair Sözleşme de dinî vecibelerin yerine getirilmesini, bunlara uyulmasını, dinî öğretim ve ibadeti din ve vicdan hürriyetinin kapsamında görmektedir (md. 9).

İnsanların dinî ve vicdanî bir kanaate sahip olması hakkı hukuktan değil insanın var oluşundan, düşünme ve inanma yeteneğinden doğduğu için din ve vicdan hürriyetiyle kastedilen şeyin, dinî ve vicdanî kanaate sahip olma değil bu kanaatlerini açığa vurma, onun gereklerine göre ibadet etme, davranma, başkalarına telkinde bulunma gibi dışa akseden davranışlar olması gerekir. Esasen hukuk da insanların dışa akseden ve beşerî ilişkilere yansıyan yönüyle ilgilenebilir. Hakkın özü kavramından da yine dinî inanç ve kanaatin dışa aksettirilmesi ve ona göre davranılması hakkının temel öğeleri anlaşılmalıdır. Yoksa 1961 ve 1982 anayasalarının temas ettiği gibi din ve vicdan hürriyetini sadece dinî inanç ve kanaate sahip olma, buna göre ibadet etme hakkı olarak anlamak, ibadet hürriyetini de kamu düzeni, genel ahlâk ve kanunlara aykırı olmama şartıyla sınırlamak hem milletlerarası anlaşma ve uygulamalara hem de hukuk mantığına aykırı görünmektedir. Çünkü kamu düzeni ve genel ahlâkla hukuk düzeni arasında yakın ilişki mevcut olup ibadet hürriyetini kamu düzeni ve genel ahlâkla sınırlandırma, sonuçta hukuk düzeninin ibadeti ve dinî belirlemesi ve tanımlaması anlamına gelir. Ancak 1924 anayasasından itibaren Türk anayasalarında hâkim olan bu anlayış ve bunun sonucu olarak din ve ibadet hürriyetini alabildiğince daraltan yanlış uygulamalar hukukî bir temelden çok Türkiye'deki mahallî politikalara, laiklik ve Batılaşma gibi çabalara, laik devletle İslâm dini arasındaki kısmî alan çatışmasının yol açabileceği birtakım kaygılara dayanmaktadır. Gerçekten de din-devlet ilişkileri açısından müslüman Türk toplumunun XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar dine bağlı devlet, 1924'e kadar yarı dinî devlet, 1924'ten sonra da devlete bağlı din şeklinde üç ana merhale geçirdiği, gayri müslimlere tanınan din ve vicdan hürriyeti her üç safhada da pek değişmezken müslümanlara tanınan bu hürriyetin her bir merhalede farklı şekiller aldığı ve giderek daraltıldığı, diğer bir ifadeyle bu özgürlüğün din-devlet ilişkisinden büyük çapta etkilendiği görülür. Bunun en başta gelen sebebi İslâm dininin kendi öz yapısı, müslüman-

ların İslâm dinini algılama tarzı ve İslâm'dan bekledikleriyle laik devletin İslâm dinine biçtiği konum arasında ciddi farklılıkların bulunmasıdır. İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlâkın yanı sıra hukuk düzeni ve içtimâî hayatla ilgili birtakım emredici ve düzenleyici hükümleri de bulunmakta olup bu hükümlerin yerine getirilmesi bu dinin mensuplarıca dinî hayatın bir parçası olarak telakki edilir. Öte yandan İslâm dininin sosyal hayatla ve beşerî ilişkilerle ilgili hükümleri genelde kamu yararının gözetilmesi ve kamu düzeninin sağlanması, hukuk kurallarının dinî ve ahlâkî bir zemine dayandırılarak sağlamaştırılması gibi amaçlar taşır. Kanun koyucunun sosyal barışı ve düzeni sağlamada dinin bu katkısından faydalanmak yerine sosyal hayatı ve beşerî ilişkileri dinden bağımsız olarak, hatta dinin hükümleriyle çelişen tarzda düzenlemeyi tercih etmesi belli bir alanda dinle devlet arasında yetki çatışmasının doğmasına yol açmaktadır. Bu tarz hukukî düzenlemelerin yanında kamu yetkisini elinde bulunduran yönetici ve uygulayıcıların, dine bağlı kimselerce ibadet ve dinî ödev olarak telakki edilen davranış ve görevlerin ifa edilmesine ve böylece ferdî planda olsun din hürriyetinin korunmasına imkân veren bir düzenleme veya uygulamaya gitmek yerine zaman zaman bu konuda müdahaleci ve yasakçı bir tavır sergilemesi aradaki güvensizlik ortamını tırmandırmakta, bunun en olumsuz sonucu olarak da devletin saygınlığı ve gücü zaafa uğramaktadır. Dinle devlet arasındaki bu kısmî alan çatışması, dinin eğitim ve öğretiminin yeterince ve sağlıklı şekilde yapılamaması veya din hürriyetinin kısıtlanması halinde daha geniş bir alana da yayılabilmektedir. Öte yandan din ve vicdan hürriyetini kısıtlamaya yönelik müdahaleler reaksiyoner akımları, özgürlük karşıtı baskıcı anlayışları daha da güçlendirmektedir. Bu sebeple din ve vicdan hürriyetinin milletlerarası hukukta ulaştığı boyut ve kapsamda ele alınması, hukuk düzeninin dinin gereğini ne olduğunu belirlemeye kalkışmayıp sadece özgürlükler arası dengeyi sağlayıcı bir rol üstlenmesi, kamu yöneticilerinin insan hak ve hürriyetlerine saygılı olup din ve ibadet hürriyetini belirleyici değil koruyucu bir tavır sergilemesi, insanların karşılıklı güven ve hoşgörü ortamında yaşamaya alıştırılması modern Türk hukukunun ana hedefleri arasında yer almalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Gazi M. Kemal, *Nutuk*, İstanbul 1973, II, 328; Bülent Daver, *Türkiye Cumhuriyetinde Lâiklik*, Ankara 1955; Çetin Özek, *Türkiye'de Lâiklik: Gelişim ve Korumucu Ceza Hükümleri*, İstanbul 1962; a.mlf., *Devlet ve Din*, İstanbul 1982; İlhan F. Akin, *Temel Hak ve Özgürlükler*, İstanbul 1971; a.mlf., *Kamu Hukuku*, İstanbul 1987, s. 277-381; Münci Kapanı, *Kamu Hürriyetleri*, Ankara 1972; Suna Kili — A. Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri, Senedi İttifaktan Günümüze*, Ankara 1985; Ali Fuad Başgil, *Din ve Lâiklik*, İstanbul 1985; Ahmet Mumcu, *Atatürk'ün Kültür Anlayışında Vicdan ve Din Özgürlüğünün Yeri*, Ankara 1991.

ALİ BARDAKOĞLU

3. Din ve Vicdan Hürriyeti Aleyhine İşlenen Suçlar. 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 18. maddesi herkesin vicdan ve din hürriyetine sahip olduğunu belirtmektedir. Avrupa Konseyi devletlerinin 4 Kasım 1950'de Roma'da imzaladıkları İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin 9. maddesinde de herkesin vicdan ve din hürriyetine sahip olduğu, bu hakkın din veya kanaat değiştirme hürriyetiyle din veya kanaatini ferden veya toplu olarak açıkça veya özel biçimde öğretim ve ibadet yolu ile açıklama hürriyetini de kapsadığı ifade edilmekte, maddenin devamında söz konusu hürriyetin hangi şartlar altında sınırlandırılacağı da belirtilmektedir. Bu metinlerden anlaşıldığı üzere din hürriyeti vicdan ve ibadet hürriyetini kapsar. İnsanın istediği dini serbestçe seçebilmesi veya herhangi bir dine inanmaması vicdan hürriyetinin kapsamına girdiği gibi anayasanın öngördüğü sınırlar içinde vicdanî kanaatini açıklamaması, başkalarına inançlarını telkin etmesi, diğer bir ifadeyle dinî konularda propaganda yaparak inandığı dinin esaslarını başkalarına nakletme hürriyeti de aynı hürriyetin kapsamı içinde mütalaa edilir. Bu bakımdan vicdan hürriyeti dini telkin ve öğretme hürriyetini içine alır. Ayrıca din hürriyeti, o dine ait ibadetlerin yani âyin ve merasimlerin anayasanın ve mevzuatın öngördüğü sınırlar içinde serbestçe icra edilmesini de içerir. Sonuç olarak din hürriyeti inanç, kanaat ve ibadet hürriyetinden oluşmaktadır. 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda da "Din ve Vicdan Hürriyeti" başlıklı 24. madde din ve vicdan hürriyetinden bahseder ve bu hükmün gerekçesi şöyle ifade edilir: "Bu maddedeki anlamıyla din ve vicdan hürriyeti, kimsenin dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve ka-

naatlerini açıklamaya zorlanamaması; dinî inanç ve kanaatlerinden ve dinî inancının gereklerini yerine getirip getirmemesinden dolayı kınanamayıp suçlanamamasıdır".

Mukayeseli hukukta din ve devlet ilişkilerini düzenleyen kanunlar üç grup halinde mütalaa edilebilir. 1. Fransa, Arjantin gibi bazı ülkeler dinin toplum hayatında herhangi bir rolü üstlenemeyeceğini kabul ettiklerinden ceza kanunlarında din aleyhine işlenen suçlara yer vermemişlerdir. 2. İspanya gibi bazı devletler devlet dini sistemini benimsemişler ve devletin bir dini olduğunu kabul etmişlerdir. Buna göre dine ve dinî yerlere saldırılar kamu düzenine karşı suç sayılmaktadır. 3. Bu iki sistem arasında kalıp ülkelerin çoğunluğu tarafından kabul edilen sisteme göre ise devletin resmî dini yoksa da din ve devlet ilişkileri birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış değildir. Sadece dinî inancı değil toplumun din duygusunu da koruyan devlet ölülere yönelik saldırıları, ibadethâne ve mezarlıklarla ilgili suçları cezalandırmaktadır.

Din ve din hürriyeti aleyhine işlenen suçlar (cürümler) mukayeseli hukukta farklı biçimlerde tasnife tâbi tutulmuştur. Genel olarak bu alanda başlıca dört grup suçtan bahsedilebilir. a) Tanrı'ya ve mukaddesata sövme Avusturya, Polonya, Yunanistan, İspanya, Hollanda ile Amerika Birleşik Devletleri'nin Michigan ve Connecticut eyaletlerinde suç sayılmakta ve ilk üç devlette hürriyeti bağlayıcı cezalarla, İspanya'da ilâve olarak para cezasıyla, Hollanda ve Amerika Birleşik Devletleri'nin adı geçen eyaletlerinde hürriyeti bağlayıcı ceza veya para cezasıyla cezalandırılmaktadır. b) Mezheplere ve mezheplerin âdetlerine hakaret Almanya, Danimarka, İsveç ve Norveç'te suç teşkil eder; Almanya'da hapis ve para cezasıyla, diğer ülkelerde hapis cezası yerine para cezasıyla cezalandırılır. c) İbadet ve âyinlerin men ve ihlâli mukayeseli hukukta genel olarak suç sayılıp umumiyetle hürriyeti bağlayıcı cezalarla cezalandırılır. İspanya, Kolombiya ve Belçika örneklerinde olduğu gibi bazı devletlerde buna para cezası da eklenmektedir. Yugoslavya, Danimarka, Norveç, Brezilya, Kanada, İsveç ve İngiltere'de ise hapis cezası yerine para cezası verilmektedir. d) Mâbed, mezar ve benzeri dinî mekânlarla dinî eşyaya zarar verme başlıca Brezilya, İtalya, Küba, Meksika, Hollanda, Da-

nimarka, Norveç, İsveç, İsveçre ve Kanada tarafından suç sayılmakta ve çeşitli şekillerde cezalandırılmaktadır.

Türk Ceza Kanunu "Din Hürriyeti Aleyhinde Cürümler" başlığı altında vicdan ve ibadet hürriyetine karşı işlenen fiilleri cezalandırmakta (md. 175-176), ayrıca ölülere saygı duygusuna aykırı düşen fiilleri veya mezarlıklarda bulunan eşyalara karşı işlenen suçları da kapsamı içine almaktadır (md. 177-178). Ancak ölülere veya mezarlıklarda bulunan eşyaya karşı işlenen fiillerin din hürriyetiyle ilişkisi tartışmalı görüldüğünden burada sadece vicdan ve ibadet hürriyetini koruyan Türk Ceza Kanunu'nun 175 ve 176. maddeleri üzerinde durulacaktır. Bu maddelerde esas olarak iki tür suçun cezalandırıldığı görülmektedir. 1. Vicdan hürriyeti aleyhine işlenen cürümler. 175. maddenin 3. fıkrasına göre Allah'a, dinlerden birine veya bu dinlerin peygamberlerine, kutsal kitaplara, mezheplere hakaret eden veya bir kimseyi dinî inançlarından veya mensup olduğu dinî emirlerini yerine getirmesinden veya yasaklarından kaçınmasından dolayı kınayan veya tezyif veya tahkir eden veya alaya alan cezalandırılır. Maddede belirtilen suçlar için öngörülen ceza hapis ve para cezasıdır. Bu şekilde Türk Ceza Kanunu dinî inanç hürriyetini teminat altına aldığı gibi müessese olarak dini de korumaktadır. Suçun mânevî unsuru fâilde hakaret, kınama, tezyif, alaya alma veya tahkir kastının bulunmasıdır. Bu suçların basın ve yayın yoluyla işlenmesi ağırlaştırıcı bir sebep oluşturur (md. 175/4). 176. maddenin 1. fıkrasına göre dinlerden birini tahkir maksadıyla bu dinlerce kutsal sayılan mâbedleri, mezarları, buna benzer yerleri yıkmak, bozmak ve bu yerlerdeki eşyaya zarar verme fiilleri cezalandırılır. Dinlerce kutsal sayılan mâbed, mezar ve benzeri yerlerin belli bir amaçla yıkılmasını veya tahrip edilmesini din hürriyetinin ihlâli sayarak yaptırım altına alan bu madde ile korunan, bu yerlerin kendisi değil din hürriyetidir. Bazı yerlerin veya o yerlerdeki eşyanın tahkir kastıyla tahrip edilmesi o dine inananların inanç hürriyetlerini zedeler. Suçun mânevî unsuru özel kasıt olup fâil söz konusu yerlere veya o yerlerdeki eşyaya dini tahkir amacıyla zarar vermiş olmalıdır. 176. maddenin 2. fıkrası, dinlerden birini tahkir maksadıyla din görevilerine karşı görevleri esnasında veya görevlerini yapmalarından dolayı bir cürüm işlenmesi halinde fâi-